

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α Τ Η Σ Α Κ Α Δ Η Μ Ι Α Σ Α Θ Η Ν Ω Ν

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 23ΗΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1993

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΠΙ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙ ΠΕΝΗΝΤΑ ΕΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας εἶπε τὰ ἑξῆς:

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἰδιαίτερα εὐαίσθητη γιὰ τὰ κλέη καὶ τὰ πάθη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὡς Ἀνώτατο Πνευματικὸ Ἰδρυμα τῆς Ἑλλάδος, τιμᾶει ἀπόψε τοὺς ἐθνομάρτυρες τῆς Ἐπαρχίας Καλαβρυτῶν, θυσιασμένους πρὶν ἀπὸ ἡμισυ αἰῶνα στὸν βωμὸ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, σὲ τραγικὴ ὥρα τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως. Ἡ ὁμαδικὴ ἐξόντωση ἐν ψυχρῶ τῶν ἀρρένων κατοίκων τῆς ἱερῆς στῆ συνείδηση τοῦ Ἔθνους ἀπὸ τὸ 1821 ἱστορικῆς αὐτῆς περιοχῆς ἀποτελεῖ κορυφαία στιγμή τῆς ἐπὶ τετραετία δραματικῆς δοκιμασίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἀποτρόπαιο κακούργημα τοῦ στρατοῦ Κατοχῆς τῆς χώρας, ὡς φόνος ἀθρόος ἀόπλων ἀθῶων.

Ὁ βαθμὸς τῆς φρίκης τοῦ γεγονότος φέρει στὴ μνήμη τοὺς βαρῆχους στίχους τοῦ Ἐμπεδοκλέους

«κλαῦσά τε καὶ κῶκυσά τε ἰδὼν ἀσυνήθεα χῶρον ...

ἔνθα Φόνος τε Κότος τε ...»

εἰς δὲ οἱ ἐμπεσόντες

«Ἄτης ἂν λειμῶνα κατὰ σκότος ἠλάσκουσιν».

Παρακαλῶ τὸν Ἀκαδημαϊκὸ κ. Μάρκο Σιώτη νὰ ἀνέλθει στὸ βῆμα.

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΤΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΓΓΚΟΥ κ. ΜΑΡΚΟΥ Α. ΣΙΩΤΗ

Σεβασμιώτατοι,
 Πανοσιολογιώτατοι,
 Κύριε Δήμαρχε τῆς Ἡρωικῆς πόλεως τῶν Καλαβρύτων,
 Κύριε Πρόεδρε τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν,
 Κύριοι Ἀκαδημαῖκοι καὶ Κύριοι Καθηγηταί,

Κυρίαί καὶ Κύριοι,

Πνευματικὸν μνημόσυνον ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ τὴν ἱστορικὴν ἀξιοποίησιν τῆς μεγάλης θυσίας τοῦ τραγικοῦ ὀλοκαυτώματος τῆς Ἐπαρχίας Καλαβρύτων τελεῖ σήμερον ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τῆς πρώτης πενηκονταετίας ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ἐκείνης ἡμέρας τῆς 13ης Δεκεμβρίου 1943.

Παρακαλῶ ἐπιτρέψατέ μου ἐκ προοιμίου νὰ εὐχαριστήσω τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας, κ. Ἀμβρόσιον, ὡς καὶ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἐνώσεως τῶν ἐν Ἀθήναις Καλαβρυτινῶν, δι' ὅσα σχετικὰ βιβλία πρὸς τὸ μνημόσυνον τοῦτο, καὶ λοιπὰ κείμενα, ἔσπευσαν νὰ θέσουν εἰς τὴν διάθεσίν μου, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ βασίζεται τὸ περιεχόμενον τῆς παρούσης ὁμιλίας.

Ἐν πρώτοις ὀφείλω νὰ δηλώσω ὅτι τὰ ἐπίσημα σχετικὰ κείμενα πρὸς τὸ θέμα τοῦ ὀλοκαυτώματος τῶν Καλαβρύτων μετρῶνται εἰς τὰ δάκτυλα τῆς μιᾶς χειρός. Εἶναι δὲ ταῦτα: α) συντομωτάτη ἀναφορὰ τῆς Χωροφυλακῆς τοῦ Αἰγίου πρὸς τὰς ἀρμοδίας ἐλληνικὰς ἀρχὰς Ἀθηνῶν, μὲ ἡμερομηνίαν 15.12.43, περὶ τῆς σφαγῆς τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ καὶ τῆς πυρπολήσεως τῆς πόλεως τῶν Καλαβρύτων· β) τὸ ἔγγραφον τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ Ἰωάννη, Ράλλη τῆς 19.12.43 πρὸς τὸν Γερμανὸν ἀνώτατον διοικητὴν τῶν στρατευμάτων κατοχῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης Sreidel· γ) ἡ ἀπάντησις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἕλληνα Πρωθυπουργόν, μετὰ τῶν 7 σχετικῶν συνημμένων ἐγγράφων. Ἐκτοτε ἔχουν μέχρι σήμερον δημοσιευθῆ πολλὰ βιβλία, ἄρθρα, λόγοι κλπ. περὶ τῆς τραγωδίας ἐκείνης τῶν Καλαβρύτων. Κατὰ κανόνα ὅλα αὐτὰ βασίζονται εἰς τὰς ἀφηγήσεις τῶν θλιβερῶν ἀναμνήσεων ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων παιδίων, προσώπων δηλαδὴ τὰ ὁποῖα ἔζησαν τὸ μαρτύριον τοῦ ὀλοκαυτώματος καὶ ἐπέζησαν αὐτοῦ. Ἐκ τῶν αὐτοπτῶν τούτων μαρτύρων ἐλάχιστοι πλέον ζοῦν. Ἡ μαρτυρία μερικῶν ἐξ αὐτῶν ἔχει καταγραφεῖ καὶ ὑπάρχει ζῶσα εἰς μερικὰς ταινίας μαγνητοφώνου. Ὑπάρχει δὲ καὶ βιντεοκασσέτα, φιλοτεχνηθεῖσα, μερίμνη τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καλαβρύτων, ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου κ. Νέστορος Μάτσα.

Ἐπὶ πλέον ἔχουν δημοσιευθῆ ἄνω τῶν 10 ἀθηντικῶν βιβλίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀποτυπωθῆ ἀφηγήσεις αὐτοπτῶν μαρτύρων ἐπὶ πολλῶν λεπτομερειῶν τῆς ὄλης τραγωδίας τῶν Καλαβρῶτων. Τὰ βιβλία αὐτὰ θὰ ἀποτελέσουν τὴν βασικωτέραν πηγὴν συγγραφῆς τῆς ἱστορίας τῶν πραγματικῶν περιστατικῶν καὶ γεγονότων τοῦ ὀλοκαυτώματος ἐκείνου τῆς μαρτυρικῆς πόλεως τῶν Καλαβρῶτων. Νομίζομεν δὲ ὅτι μὲ τὴν συμπλήρωσιν τῆς πρώτης πενηκονταετίας τοῦ ἀποτροπαίου τούτου ἐγκλήματος ἐπέστη ὁ καιρὸς καὶ πρέπει τὸ ταχύτερον δυνατὸν νὰ συγγραφῆ ἡ ἱστορία αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο διότι, ὡς ἀναφέρει ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Καλαβρῶτων καὶ Αἰγυαλείας κύριος Ἀμβρόσιος εἰς δημοσίευσμά του, περὶ τοῦ ὁποίου μετ' ὀλίγον θὰ κάμωμεν ἰδιαίτερον λόγον, «γνωστοὶ παραχαράκται τῆς ἔθνικῆς μας ἱστορίας προσεπάθησαν νὰ παραχαράξουν καὶ τὰ γεγονότα τῆς τραγωδίας τῶν Καλαβρῶτων καὶ νὰ δώσουν μίαν δικαίωσιν εἰς τὰς θεωρίας των, εἰς τὸν ἑαυτὸν τους καὶ εἰς τὰ κατορθώματά των». Τὰ αὐτὰ περίπου λέγει καὶ ὁ ἐκ Καλαβρῶτων καθηγητῆς κ. Δημήτριος Καλδῖρης, εἰς ἓνα ἐκ τῶν τριῶν βιβλίων του ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Δράμα τῶν Καλαβρῶτων» (σελ. 8).

Τὸ σημερινὸν θλιβερὸν ὄντως σάλπισμα τοῦ ἰωβηλαίου τούτου τῆς πρώτης πενηκονταετίας τῆς τραγωδίας τῶν Καλαβρῶτων ἐπιβάλλει εἰς τὴν πνευματικὴν ἡγεσίαν τῆς χώρας τὸ χρέος τῆς προκηρύξεως εἰδικοῦ πανελληνίου διαγωνισμοῦ πρὸς συγγραφὴν τῆς ἀκριβοῦς ἱστορίας τῶν γενομένων.

Χάρην συντομίας θὰ ἀναφεροῦν ἐν συνεχείᾳ τὰ ὀνόματα τεσσάρων μόνον συγγραφέων βιβλίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχουν περιληφθῆ μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν ἀφηγήσεις καὶ πληροφορίες ἐπιζησάντων τοῦ ἐγκλήματος αὐτοπτῶν μαρτύρων. Οὗτοι εἶναι: Ὁ ἐκ Καλαβρῶτων καθηγητῆς κ. Δημήτριος Καλδῖρης, ὁ ὁποῖος ἔζησε τὰ γεγονότα, ἐπέζησε τούτων ὡς ἀνήλικος τότε, καὶ συνέταξε τρία σχετικὰ βιβλία, ὁ ἐπίσης τότε ἀνήλικος ἀείμνηστος ἀρχιμανδρίτης Θεόκλητος Φεφές, συντάκτης δύο παρομοίων βιβλίων, ὁ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος Καλαβρῶτων Γεώργιος Α. Μπίρμπας, συντάκτης τοῦ πρὸ μηνῶν ἐκδοθέντος βιβλίου του «Καλάβρυτα, Γῆ Μαρτύρων καὶ Ἡρώων». Ἰδιαίτερον λόγον ὀφείλω νὰ κάμω διὰ τὸ προαναφερθὲν δημοσίευμα τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Καλαβρῶτων, καθόσον τοῦτο περιλαμβάνει τὴν πρώτην συντομωτάτην ἔκθεσιν τοῦ Θεοδώρου Παπαβασιλείου, πατρὸς τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἰωάννου Παπαβασιλείου. Ὁ πατὴρ Παπαβασιλείου ἦτο τότε Γενικὸς Ἐπιθεωρητῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, γερμανομαθῆς, διὸ καὶ ἐχρησιμοποιήθη τὴν ἡμέραν τοῦ ἐγκλήματος ὡς διερμηνεὺς τῶν Γερμανῶν, μὴ ἐκτελεσθεὶς μετὰ τῶν ἄλλων ἐνηλίκων ἀρρένων κατοίκων τῶν Καλαβρῶτων, διότι τὸν ἐχρειάζοντο ὡς διερμηνέα. Κατὰ τὸ κείμενον τῆς ἐκθέσεως ταύτης τοῦ ἀειμνήστου Θεοδώρου Παπαβασιλείου, οὗτος εὗρίσκετο τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου 1943

εἰς Ἀθήνας, ἦτοι 27 μόλις ἡμέρας μετὰ τὸ δλοκαύτωμα τῶν Καλαβρῦτων, ἀσφαλῶς διὰ τὰ μεριμνήση ὑπὲρ τῆς ταχύτερας ἀποστολῆς βοηθείας εἰς τοὺς διασωθέντας κατοίκους τῶν Καλαβρῦτων. Φαίνεται δὲ ὅτι τοῦ ἐζητήθη ἀπὸ τὰς ἀρμοδίας ἀρχὰς τὰ συντάξῃ τὴν ἐν λόγῳ ἔκθεσιν, ἀντίγραφον τῆς ὁποίας εὐρέθη εἰς τὸ προσωπικὸν ἀρχεῖον τοῦ κατ' ἐπανάληψιν διατελέσαντος Γενικοῦ Γραμματέως καὶ Ὑπηρεσιακοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Θεοδώρου Μερτικοπούλου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου Μερτικοπούλου, ὁ περιέχων τὴν ἔκθεσιν ταύτην φάκελος παρεδόθη ὑπὸ τῆς συζύγου του, Δήμητρας Μερτικοπούλου, εἰς τὸν Σεβασμώτατον Καλαβρῦτων κ. Ἀμβρόσιον, ὁ ὁποῖος καὶ περιέλαβε αὐτοῦσίαν τὴν ἔκθεσιν ταύτην, μετὰ προεισαγωγικῶν σημειώσεων, εἰς δημοσίευσμά του ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Δράμα τῶν Καλαβρῦτων».

Πρὶν κλείσω τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην τῆς ὁμιλίας μου πρέπει νομίζω νὰ ἀναφερθῶ καὶ εἰς τὸν χαρακτήρα τῆς μεγάλης ταύτης θυσίας τοῦ ὀλοκαυτώματος τῶν Καλαβρῦτων, τὸ ὀλιγώτερον ὡς οὗτος προδιαγράφεται εἰς τὰ πλέον ἀθθεντικά περὶ αὐτοῦ δημοσιεύματα. Ὡς ἔγραφεν ὁ ἀειμνήστos Ἀκαδημαϊκὸς Σπῦρος Μελάς, εἰς ἐκτενέστερον ἄρθρον του, δημοσιευθὲν εἰς ἀθηναϊκὴν ἑφημερίδα: «Σλαῦοι καὶ Γότθοι καὶ Φράγκοι κούρσεψαν τοὺς παλαιοὺς καιροὺς τὰ Καλάβρυτα, μὰ ὅ,τι ἔκαμαν αὐτοί, εἶναι τίποτα μπροστὰ στὰ καννιβαλικά ὄργια, τὴν αἰμοδιφασμένη καὶ περίτεχνα σαδιστικὴ κραιπάλη τῶν Οὐννων τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, τῶν Γερμανῶν τοῦ Χίτλερ». Καὶ ὁ καθηγητῆς Δημήτρης Καλδίου, ἀπηχῶν τὴν κρατοῦσαν κοινὴν γνώμην τοῦ τότε ἀθηναϊκοῦ τύπου, γράφει εἰς τὸ ἔργον του «Τὸ Δράμα τῶν Καλαβρῦτων» (σελ. 125): «Στὰ Καλάβρυτα διεπράχθη ἡ πιὸ φρικαλέα τραγωδία τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Πουθενά, ὄχι μόνον στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλη τὴ γῆ ἔχει διαπραχθῆ ἑναντίον ἀθῶνων ἀνθρώπων ἓνα τέτοιο ὁμαδικὸ ἔγκλημα, καὶ ἀνατριχιαστικὸ, καὶ πουθενὰ δὲν ἔχει σημειωθῆ τόσο ψυχρὰ ὑπολογισμένο καὶ μεθοδικὰ ἐκτελεσμένο ξέσπασμα λύσσης». «Ὅλοι αὐτοὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ προβάλλουν τὴν τραγωδίαν τῶν Καλαβρῦτων πέραν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ παγκοσμίου ἐπιπέδου. Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ χρέος τῆς ἀξιοποιήσεως τῆς μεγάλης ταύτης θυσίας, χάριν τῆς παγκοσμίου εἰρήνης. Πρὸς τὸν συγκεκριμένον τοῦτον σκοπὸν ἀποβλέπει καὶ τὸ θέμα τῆς παρουσίας ὁμιλίας, διὰ τῆς ὁποίας κατ' ἀνάγκην ὀφείλομεν νὰ παρουσιάσωμεν εἰς ἀδράς γραμμὰς τὰς ἐπὶ μέρους σκηναί.

Τὰ προηγηθέντα τῆς Τραγωδίας τῶν Καλαβρῦτων.

Μετὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Ἰταλίας μετ' αὐτῶν, ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἀνέμενον τὴν ἀπόβασιν τῶν συμμαχῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὰ γεγονότα ταῦτα εἶχον ἐγκαίρως γίνει γνω-

στά εις τοὺς κατοίκους τῶν Καλαβρῦτων ἀπὸ τὸν τότε ἱεροκήρυκα τῆς Μητροπόλεως Καλαβρῦτων Ἀρχιμανδρίτην Κωνστάντιον Χρόνην, τὸν μετέπειτα Μητροπολίτην Ἀλεξανδρουπόλεως. Οὗτος ἤρχετο ἀπ᾽ αὐτῆς ἐβδομάδος ἀπὸ τὸ Αἴγιον εἰς τὰ Καλάβρυτα, ὅπου κατόπιν ἀδείας τῶν ἰταλικῶν ἀρχῶν, ὠμίλει εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἐκεῖ κρατουμένων Ἑλλήνων. Ἐκτοτε ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔζων μὲ τὸ ὄραμα τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ψυχικῶς εὐρίσκοντο εἰς κατάστασιν πλήρους ἐτοιμότητος. Ἡ ἐθνικὴ ἀντίστασις τῆς περιοχῆς Καλαβρῦτων εἶχε πολὺ ἐνωρὶς καλῶς ὁργανωθῆ. Τὸ ἄκουσμα τῆς παρουσίας τῆς εἰς τὴν ἱστορικὴν περιοχὴν τῶν Καλαβρῦτων συνεκλόνηζε τὰς ψυχὰς ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐντόνως ἠλέκτριζε τὸν πατριωτισμὸν, ἰδίᾳ τῶν νέων. Δὲν ἦτο τυχαῖον δὲ τὸ γεγονός τῆς ἐπιλογῆς τῆς τόσον ἱστορικῆς ἅμα δὲ καὶ ὄρεινῆς περιοχῆς τῶν Καλαβρῦτων, ὡς τῆς πρώτης ἐδρας τῶν ἀνταρτῶν. Ὡς παρατηρεῖ ὁ καθηγητῆς Καλδῖρης εἰς τὸ προαναφερθὲν βιβλίον του (σελ. 26), εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Καλαβρῦτων παρουσιάσθη τὸ φαινόμενον τῆς γενικῆς ἐξάρσεως τοῦ ἀντιστασιακοῦ ἀγῶνος. «Ἐκεῖ ἀναφαν οἱ πρῶτες φωτιές. Στὴν περιοχὴν τῶν Καλαβρῦτων ἔχομε τὴν πρωτοπορεία τῶν μπροστάρηδων, τὰ κάστρα καὶ τὰ μετερίζια τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως». Τὰ αὐτὰ γράφει εἰς τὸ προαναφερθὲν βιβλίον του (σελ. 27) καὶ ὁ πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Α. Μπίρμπας. Κατ' αὐτόν, «Στὰ βουνὰ τῆς ἐπαρχίας Καλαβρῦτων γεννήθη καὶ ἀνδρώθηκε τὸ πρῶτο ἀντάρτικο τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ νέους ποὺ ἔδωκαν ὄχι μόνον τὰ Καλάβρυτα καὶ τὰ γύρω χωριά, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπαρχία Αἰγιαλείας».

Ἀτυχῶς ὁμως μαζὺ μὲ τὸν γενικὸν ξεσηκωμὸν καὶ τὸν γενικὸν ἐνθουσιασμὸν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας ἐσήμανε καὶ ἡ ὥρα τοῦ νέου ἐθνικοῦ διχασμοῦ, καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ ὁποίου προεβάλλοντο παραλογισμοὶ καὶ αὐθαιρεσίαι περὶ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν πεπρωμένων τοῦ ἔθνους, κατὰ τὴν σημαντικωτέραν στιγμὴν τοῦ ἀγῶνος, διὰ τῆς ἀκαίρου διεκδικήσεως ἔξωθεν κατευθυνομένων πολιτικῶν ἐπιδιώξεων.

Οἱ Γερμανοὶ παρηκολούθουν καὶ ἐγνώριζον ὅλα αὐτά, ἦσαν δὲ ἀποφασισμένοι νὰ νεκρώσουν κάθε δύναμιν ἀντιστάσεως. Εἰς τὰ Καλάβρυτα ὑπῆρχε μέχρι τῆς 9ης Σεπτεμβρίου 1943, ἡμέρα συνθηκολογήσεως τῶν Ἰταλῶν μετὰ τῶν συμμάχων, ἰσχυρὰ δύναμις ἰταλικῆς φρουρᾶς. Οἱ γύρω τῶν Καλαβρῦτων ἀντάρται ἐπετέθησαν τότε κατὰ τῆς ἰταλικῆς φρουρᾶς διὰ νὰ πάρουν τὸν ὄπλισμόν των. Μετὰ μικρὰν δὲ ἀφιμαχίαν ἀπεκόμισαν ἰκανὸν ὄπλισμόν καὶ συνέλαβον μερικὸς Ἰταλούς. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἀφιμαχίας ἐκείνης κατέφθασαν εἰς τὰ Καλάβρυτα Γερμανοὶ στρατιῶται, προερχόμενοι ἐκ Πατρῶν, πρὸς ἀντικατάστασιν τῆς φρουρᾶς τῶν Ἰταλῶν, καταστροφὴν τοῦ ὄπλισμοῦ των, καὶ ἀσφαλῆ συνοδείαν αὐτῶν μέχρι Πατρῶν. Ἡ δύναμις αὕτη τῶν Γερμανῶν ἐγκατέλειπε τὰ Καλάβρυτα, ἀφοῦ ἔκαμεν ἀσστηρὰς συστάσεις πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, ἀπηγόρευσαν κάθε ἐπικοινωνίαν αὐτῶν

μετά τῶν ἀνταρτῶν τῆς γύρω περιοχῆς, ἀπειλοῦντες ὅτι εἰς ἀντίθετον περίπτωσιν θὰ ἐπανέλθουν διὰ τὰ ἐξοντώσουσι τὰ Καλάβρυτα. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Γερμανῶν οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἀπέστειλαν ἐπιτροπὴν πρὸς τὴν ἡγεσίαν τῶν ἀνταρτῶν, μὲ τὴν παράκλησιν νὰ μὴ πλησιάσουν εἰς τὴν πόλιν μέχρι τῆς ἐπικειμένης ἀναχωρήσεως τῶν Γερμανῶν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Ἡ ἡγεσία τῶν ἀνταρτῶν δὲν ἀπεδέχθη τὴν παράκλησιν τῶν κατοίκων τῶν Καλαβρυτῶν, ἀντὶ δὲ ἄλλης ἀπαντήσεως κατήλθον μετὰ τῆς προαναφερθείσης ἐπιτροπῆς τῶν Καλαβρυτινῶν τὴν νύκτα τῆς ἰδίας ἡμέρας εἰς τὴν πόλιν τῶν Καλαβρυτῶν. Ἡ θέα εἰς αὐτὴν ἐλευθέρων Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἐπυροδότησε τὸν πατριωτικὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν κατοίκων, ὥστε νὰ συγκεντρωθοῦν οἱ πάντες εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς πόλεως, ὅπου κάτοικοι καὶ ἀντάρται ἐχώρεσαν ἀπὸ κοινοῦ ἐθνικοὺς χορούς. Πρὶν ἀκόμη ξημερώσῃ οἱ ἀντάρται ἀπεχώρησαν εἰς τὰς θέσεις των. Ἀμέσως δὲ μετέφερον τὴν ἔδραν των εἰς τὸ χωριὸν Βυσωκά, τὸ ὁποῖον ἀπέχει μόλις τρία χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Καλαβρυτῶν. Ἐγκατέστησαν δὲ εἰς τὸ χωριὸν τοῦτο καὶ τὸν Φρούραρχόν των.

Οἱ Γερμανοὶ τοῦ Αἰγίου πληροφορηθέντες τὰ συμβάντα ἀπέστειλαν εἰς Καλάβρυτα τὴν 16ην Ὀκτωβρίου 1943 τὴν δύναμιν τοῦ 78 λόχου τοῦ ἐκεῖ ἐδρεύοντος πέμπτου συντάγματος Κρητῶν. Τὴν πορείαν τοῦ λόχου τούτου ἀνέκοψαν οἱ ἀντάρται πρὸ τοῦ χωρίου Κερπινή. Ἐκεῖ ἔγινε ἰσχυρὰ συμπλοκὴ μὲ ἀποτέλεσμα τὸν θάνατον τριῶν Γερμανῶν, τὸν βαρύτετον τραυματισμὸν ἑνὸς ἄλλου, τὴν αἰχμαλωσίαν ὄλων τῶν ὑπολοίπων ὑπὸ τῶν ἀνταρτῶν καὶ τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ λοχαγοῦ Schöber. Διεσώθη εἷς ἐκ τῶν Γερμανῶν στρατιωτῶν, ὁ ὁποῖος καὶ ἔτυχε τῶν περιποιήσεων τῶν χωρικῶν.

Οἱ Γερμανοὶ ἐξήτησαν τὴν μεσολάβησιν τοῦ Μητροπολίτου Καλαβρυτῶν καὶ Αἰγιαλείας, ἀειμνήστου Θεοκλήτου, μετέπειτα Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, διὰ τὴν διάσωσιν τῶν αἰχμαλώτων, μὲ τὴν ἀπειλὴν τῆς ἐξοντώσεως τῶν Καλαβρυτῶν, ἐὰν δὲν παραδοθοῦν ζῶντες οἱ αἰχμάλωτοι τῆς συμπλοκῆς τῆς Κερπινή. Τὴν μεταφορὰν τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης τῶν Γερμανῶν πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Καλαβρυτῶν καὶ τοὺς ἀντάρτας ἔκαμε πάλιν ὁ προμνημονευθεὶς ἀρχιμανδριτῆς Κωνστάντιος Χρόνης. Οἱ ἀντάρται, ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον ἐκτελέσει ὄχι μόνον τὸν Γερμανὸν τραυματίαν, ἀλλὰ καὶ ὄλους τοὺς αἰχμαλώτους, τὰ σώματα τῶν ὁποίων καὶ ἔρριψαν εἰς ἓνα πηγάδι, ὅπου καὶ ἀνευρέθησαν ἀργότερον, ἔκαμαν ὑπερβολικὰς ἀντιπροτάσεις, ἀνταλλαγῆς δηλαδὴ ἄλλων αἰχμαλώτων, ἑνὸς πρὸς πενήντα Ἑλληνας κρατουμένους. Αἱ ἀντιπροτάσεις αὗται βεβαίως δὲν ἔγιναν ἀποδεκταὶ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς, διὸ καὶ διετάχθη ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου ἐξοντώσεως τῶν Καλαβρυτῶν καὶ τῆς γύρω περιοχῆς.

Τὸ ἔργον ἀνετέθη εἰς τρεῖς ἰσχυρὰς φάλαγγας, προερχομένας ἀπὸ τὰς δυνάμεις κατοχῆς τῶν Πατρῶν, τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Αἰγίου. Τὸ σχέδιον τοῦτο συνετάχθη

εις τὴν Τρίπολιν, ὅπου εἶχεν ἔδραν ἡ 17ῃ Μεραρχία τῶν ἐν Ἑλλάδι δυνάμεων τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ κατοχῆς, ἡ ἐκτέλεσις δὲ αὐτοῦ εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὴν φάλαγγα τὴν προερχομένην ἀπὸ τὸ Αἴγιον. Ἡ φάλαγξ τῆς Τριπόλεως ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἐξόντωσιν παντὸς ὅ,τι εὐρίσκετο κατὰ τὴν πρὸς τὰ Καλάβρυτα πορείαν τῆς. Αὕτη δηλαδὴ ἐτυφέκιζε, χωρὶς ἐξαιρέσειν, τοὺς παρατυγχάνοντας χωρικούς, ἕκαστε τὰς ἀγροικίας καὶ τὰ ποιμνιοστάσια, καὶ ἐπυρπόλει τὰ παρακείμενα χωριά. Τὴν αὐτὴν συμπεριφορὰν ἠκολούθει καὶ ἡ φάλαγξ ἡ προερχομένη ἀπὸ τὰς Πάτρας. Αὕτη ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Βυσωκά, ὅπου εἶχε πληροφορίας περὶ τῆς ἐκεῖ ἐκτελέσεως τῶν προαναφερθέντων Γερμανῶν αἰχμαλώτων, τὰ πτώματα τῶν ὁποίων καὶ ἀνεῦρεν. Οὗτοι ἔφθασαν εἰς Καλάβρυτα τὴν 9ην Δεκεμβρίου.

Ἡ φάλαγξ τοῦ Αἰγίου, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ στρατιώτας τοῦ 8ου Λόχου Κυνηγῶν καὶ εἶχε τὴν διαταγὴν ἐκτελέσεως τοῦ ὀλοκαντώματος τῶν Καλαβρυτών, ἐξετέλει μὲ πραγματικὴν λύσσαν ὅσους συνήντα καθοδὸν εἰς τὸ πέρασμά τῆς, ἐλεηλάτει τὰ πάντα καὶ ἐκρῆμιζε κατοικίας, ἐκκλησίας καὶ ποιμνιοστάσια. Εἰσερχόμενοι οἱ Γερμανοὶ εἰς τὰ διάφορα χωρία ἐδείκνυον προσποιητὴν εὐγένειαν χαιρετῶντες ὅλους τοὺς κατοίκους πρὸς παραπλάνησιν αὐτῶν. Ἔτσι ἀνύποπτοι οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων ἤρχισαν νὰ συγκεντρώνωνται εἰς τὰς πλατείας τῶν χωρίων των. Ἡ φάλαγξ αὕτη εἶχε φθάσει εἰς τὰ χωρία Κερπινὴ καὶ Ρωγοὶ τὴν 8.12.43, μετὰ δὲ ληλασίαν τῶν πάντων καὶ πυρπόλησιν τῶν κατοικιῶν ἤρχισεν ὁ τυφεκισμὸς τῶν κατοίκων, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦτο ὁ ἱερεὺς τῶν χωρίων. Τὰ αὐτὰ ἐπραξαν καὶ εἰς τὸ χωρίον Σαχλωροῦ. Ἐν συνεχείᾳ ἀθημερῶν ἔφθασαν εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον, τὸ προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ καλόγηροι τοὺς ὑπεδέχθησαν μὲ ἐκδηλώσεις εὐγενείας καὶ φιλοξενίας. Μετὰ τὸ πλούσιον γεῦμα τοὺς ὠδήγησαν εἰς τὸν ξενῶνα τῆς Μονῆς. Οἱ Γερμανοὶ συμπεριφέρθησαν καὶ ἐδῶ μὲ περισσὴν προσποιητὴν εὐγένειαν, εἰς σημεῖον ὥστε νὰ παρασυρθοῦν οἱ καλόγηροι εἰς φιλικὸν περίπατον ἔξω τῆς Μονῆς μέχρι τῆς θέσεως Κισσωτή, ὅπισθεν τῆς ὁποίας ὑψοῦτο πελώριος βράχος. Ἐκεῖ τοὺς ἐτυφέκισαν ὅλους ἐν ψυχρῷ καὶ τοὺς κατεκρήμνισαν εἰς τὸ βάραθρον τοῦ μεγάλου ἐκείνου βράχου, ἐν συνόλῳ 15 μοναχοῦς, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκετο καὶ ὁ ἐνενηκοντούτης προηγούμενος τῆς Μονῆς Γαβριήλ, μετὰ τοῦ μόλις δεκαετοῦς ὄρφανου προστατενομένου του, καὶ ἑπτὰ ἀκόμη λαϊκῶν ἐπισκεπτῶν τῆς Μονῆς. Οἱ Γερμανοὶ πέρασαν ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ τὰ χωρία Σουβάροδο καὶ Βραχνί, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπυρπόλησαν, ἐξετέλεσαν δὲ εἰς μὲν τὸ πρῶτον τρεῖς ἄτομα καὶ εἰς τὸ δεύτερον 6.

Τὴν πρωΐαν τῆς 9.12.43 ἡμέραν Πέμπτην ἔφθασαν εἰς τὰ Καλάβρυτα. Εἶχε μεγάλη παγωνιά. Βλοσυροὶ ἤρχισαν τὰς περιπολίας. Ἡ συμπεριφορὰ των ἠῤῥξανε τὴν ἀγωνίαν τῶν κατοίκων. Τὰς τρεῖς ἐπομένας ἡμέρας προσεπάθησαν νὰ συγκεντρώ-

σον κάθε πληροφορίαν περί τῆς θέσεως καὶ τῆς δράσεως τῶν ἀνταρτῶν, ἔλαβον δὲ ὅλα τὰ μέτρα, ὥστε νὰ καθίσταται ἀδύνατος ἡ διαφυγὴ τῶν κατοίκων.

Περὶ τὴν μεσημβριάν τῆς 11.12.43 διέταξαν νὰ συγκεντρωθοῦν ὅλοι οἱ κάτοικοι εἰς τὴν κεντρικὴν πλατείαν τῶν Καλαβρῦτων, διὰ νὰ τοὺς ὁμιλήσῃ ὁ προϊστάμενος τῆς φάλαγγος. Κατὰ τὴν συγκέντρωσιν ἐκείνην ἐχρησιμοποίησαν ὡς διερμηνέα τὸν Θεόδωρον Παπαβασιλείου, τὸν μόνον γνωρίζοντα γερμανικά. Ὁ διοικητὴς τῆς φάλαγγος, ὀνομαζόμενος Τένερ, συνέστησεν εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας νὰ μὴν ἀνησυχοῦν, διότι δὲν θὰ τοὺς συμβῆ τίποτε τὸ κακόν, ἐπικαλούμενος πρὸς τοῦτο τὴν στρατιωτικὴν του τιμὴν. Ἐζήτησε ἀπὸ ὅλους νὰ παραδώσουν τὰ εἰς χεῖράς των ὅπλα, νὰ ἀποκαλύψουν τὰ κρησφύγετα τῶν ἀνταρτῶν καὶ νὰ δείξουν τὰς κατοικίας αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν τῶν Καλαβρῦτων, διὰ νὰ τὰς κάψουν. Δι' ὅλα αὐτὰ κατέστησαν ὑπεύθυνον τὸν προεδρεύοντα τῆς Κοινότητος Καλαβρῦτων, Χρηστον Παπανδρέου. Ἀκόμη ἀπηγόρευσαν τὴν κυκλοφορίαν ἐντὸς τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς ὥρας 4 μ.μ. μέχρι πρωίας. Ἐν συνεχείᾳ ἔγινεν ἐπίταξις δωματίων εἰς πολλές κατοικίας πρὸς ἄνετον διανυκτέρευσιν ὅλων τῶν στρατιωτῶν.

Φαίνεται ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην περιῆλθεν εἰς γνῶσιν αὐτῶν τὸ γεγονός τῆς ἐκτελέσεως ὑπὸ τῶν ἀνταρτῶν τῶν Γερμανῶν αἰχμαλώτων τῆς μάχης τῆς Κερπινῆς, ὡς καὶ ἡ θέσις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον ριφθῆ τὰ σώματα αὐτῶν. Μεταβάντες ἐπὶ τόπον μετέφερον τοὺς νεκρούς των χρησιμοποιήσαντες ἀγγαρείαν 15 Καλαβρυτινῶν, τοὺς ὁποίους ἐν συνεχείᾳ ἐτυφέκισαν. Ἡ διαπίστωσις αὕτη δὲν ἄφινε περιθώρια μὴ ἐκτελέσεως τῆς διαταγῆς ἐξοντώσεως τῶν Καλαβρῦτων.

Τὸ σχέδιον τῆς διαταγῆς ταύτης φαίνεται ὅτι ἐβασίζετο εἰς γενικὴν ἀπόφασιν τῆς στρατιᾶς Τριπόλεως, ἡ ὁποία εἶχε ληφθῆ τὴν 27.10.43. Δι' αὐτῆς ὠρίζετο ὅτι διὰ κάθε Γερμανὸν φονερόμενον στρατιώτην ὑπὸ ἀνδρῶν τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως θὰ ἐκτελοῦντο 50 Ἑλληγες πολῖται, καὶ διὰ κάθε τραυματίαν 10.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν οἱ Γερμανοὶ ἔκανσαν τὸ ξενοδοχεῖον «Χελμός», μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι τοῦτο εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τοῦ ΕΑΜ, ἐν συνεχείᾳ ἔκανσαν καὶ πέντε κατοικίας τῶν κομμουνιστῶν. Ἐπίσης ἐτυφέκισαν πέντε Καλαβρυτινοὺς ἔξω τῆς πόλεως, ἐπιστρέφοντας εἰς τὰς κατοικίας των.

Φαίνεται ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου ἐξοντώσεως τῶν Καλαβρῦτων ἔπρεπεν ὀριστικῶς νὰ διαταχθῆ τὴν πρωίαν τῆς 10.12.43 ἀπὸ τὸ Αἴγιον. Πρὸς τοῦτο ἔγινεν ἐπιμελὴς ἀναγνώρισις τῆς ἔξω περιοχῆς τῶν Καλαβρῦτων, ἐπελέγη δὲ ὡς τόπος τῆς ὁμαδικῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀρρένων κατοίκων ἡλικίας ἀπὸ 12-80 ἐτῶν, ὁ ἀγρὸς τοῦ Καπῆ. Ἡ νύχτα τῆς Κυριακῆς 12ης τοῦ μηνὸς ὑπῆρξεν ἐφιαλτικὴ ἐξ ἴσου διὰ τοὺς κατοίκους τῶν Καλαβρῦτων καὶ διὰ μερικὸν Γερμανὸν στρατιώτην. Ὅσοι ἐκ τῶν Γερμανῶν διενυκτέρευον εἰς τὰς κατοικίας τῶν Καλαβρυτινῶν εἶχον τύχει ὑπ' αὐτῶν

πολλῶν περιποιήσεων. Ἴσως τὰ ἀνθρωπιστικά αὐτῶν συναισθήματα δὲν ἄφηγαν αὐτοὺς νὰ κοιμηθοῦν. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν κατὰ τὰς μεταμεσονκτίους ὥρας ὑπεδείκνυον ἐπιμόνως εἰς τοὺς ἄρρενας οἰκογενειάρχας νὰ φύγουν μὲ κάθε τρόπον, πρὶν ξημερώσει, εἰς τὰ βουνά. Ὁ Δ. Καλδίου ἀναφέρει εἰς τὸ βιβλίον του τοιαῦτα περιστατικά. Πλὴν ὅμως ἡ φυγὴ καθίστατο ἀδύνατος ἔνεκα τῶν πυκνῶν περιπολιῶν καὶ τῶν πολλῶν φρουρῶν. Οὕτως εἶχε πλέον γνωσθῆ ἡ ἀπόφασις ἐκτελέσεως ὄλων τῶν ἀρρένων κατοίκων τῶν Καλαβρῦτων, ἡ ὁποία καὶ μετεδόθη πρὶν ξημερώσει, ὅταν ἀκριβῶς αἱ θλιβεραὶ κωδωνοκρουσίαι τῆς Ἐκκλησίας καὶ αἱ φωναὶ τῶν φρουρῶν ἐκάλουν τοὺς κατοίκους νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὴν πλατεῖαν. Τὴν παρατεινομένην ἀγωνίαν τῶν κατοίκων συνώδευε ἡ πνιγρὰ ἀτμόσφαιρα τῆς πρωῒνης καταχνιάς καὶ τῆς ομίχλης, ἡ ὁποία καὶ περιώριζε τὴν ὄρατότητα μόνις εἰς τὰ πέντε μέτρα. Τὰ φυσικὰ αὐτὰ φαινόμενα ὀρθῶς ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς τὸ σάβανον τῶν Καλαβρῦτων.

Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου ἐξοντώσεως τῶν Καλαβρῦτων.

Μὲ τὰς κωδωνοκρουσίας, τὰς φωνὰς τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ διερχομένου, ὅλοι οἱ κάτοικοι συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν. Ἐκεῖ τοὺς ἐδόθη ἡ διαταγὴ νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς κατοικίας των, διὰ νὰ παραλάβουν ἕκαστος μίαν κουβέρταν καὶ τροφὴν μιᾶς ἡμέρας, καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὴν ἀγλὴν τοῦ σχολείου τῆς πόλεως. Ἐκεῖ ἐχώρισαν τοὺς ἄνδρας ἡλικίας 12-80 ἐτῶν, τοὺς ὁποίους καὶ ἔκλεισαν εἰς τὴν μεγαλύτεραν αἴθουσαν, τὰς δὲ γυναῖκας, τὰ παιδιά καὶ τοὺς γέροντας εἰς τὰς ἄλλας αἰθούσας τοῦ σχολείου. Σπαραξικάρδιος ὑπῆρξεν ὁ χωρισμὸς τῶν μελῶν ἐκάστης οἰκογενείας. Κατὰ τὰς 9 π.μ. διετάχθη ἡ ἔξοδος τῶν ἀνδρῶν κατὰ δυνάδας καὶ ἡ πορεία αὐτῶν πρὸς τὸν θάνατον. Τοὺς βραδυποροῦντας ἀντεμετώπιζον ὡς ἀγέλην ζώων. Ἡ συγκέντρωσις εἰς τὸ κτήμα τοῦ Καπῆ εἶχε συντελεσθῆ περὶ τὴν 10ην π.μ. Κατὰ τὰς 11 π.μ. ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς φάλαγγος Τέννερ, συνοδευόμενος ὑπὸ ομάδος στρατιωτῶν. Οὗτος ἀμέσως ἐκάλεσε νὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιόν του οἱ διοικηταὶ Τραπεζῶν, Ἐθνικῆς καὶ Ἀθηναϊκῆς, ὡς καὶ τοῦ Δημοσίου Ταμείου. Τούτους διέταξε νὰ μεταβοῦν εἰς τὰ καταστήματά των μὲ ἰσχυρὰν συνοδείαν στρατιωτῶν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἔπρεπε νὰ παραδώσουν ὅλα τὰ χρήματα καὶ νὰ ἐπιστρέφουν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν οἱ συνοδευόντες τοὺς ἐν λόγῳ διοικητὰς στρατιῶται κατελήστευσαν αὐτούς.

Τὴν 12ην μεσημβρινὴν ἀκριβῶς ἐδόθη τὸ σύνθημα ἐκτελέσεως ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Τέννερ, πρῶτον διὰ πρασίνης φωτοβολίδος καὶ ἐν συνεχείᾳ δι' ἐρυθρᾶς. Δέκα ἀφανῆ μυδράλια ἐσκόρπισαν τὸν θάνατον εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας ἀθῶους πολίτας τῶν Καλαβρῦτων. Κραυγαὶ πόνου, οἰμωγαὶ θανάτου, προσευχαὶ καὶ κατάρα, ἀκόμη

καὶ ζητωκραυγαὶ μὲ τὰς λέξεις «Ζήτω ἡ Ἑλλάς», ἔκλεισαν τὰ στόματα τῶν νέων ἔθνομαρτύρων. Ἦκολούθησεν ἡ κατ' ἄτομον χαριστικὴ βολή, ἀκόμη καὶ μὲ τσεκούρια. Παρὰ ταῦτα, κάτω ἀπὸ τὰ σώματα τῶν νεκρῶν διεσώθησαν 13 ἄνδρες. Ἐξαίρετα συμβολίζει κάτι περισσότερο ὁ ἀριθμὸς οὗτος μὲ τὴν 13ην Δεκεμβρίου, ἡμέραν τοῦ ἐγκλήματος; Οἱ περισσότεροι τῶν ἐκτελεσθέντων ἦσαν μόνιμοι κάτοικοι τῶν Καλαβρῦτων, μεταξὺ ὧμων αὐτῶν ὑπῆρχον πολλοὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι, ἔμποροι καὶ ἐπισκέπται.

Ἡ πυρπόλησις τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως τῶν Καλαβρῦτων.

Πολὸν πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀνδρῶν τῆς πόλεως ἐφάνησαν φλόγες τῶν καιομένων κατοικιῶν ἀπὸ διάφορα σημεῖα αὐτῆς. Αἱ κατοικίαι εἶχον προηγουμένως λεηλατηθῆ, τὰ λάφυρα δὲ αὐτῶν μετεκομίσθησαν διὰ πολλῶν αὐτοκινήτων. Ἡ πυρπόλησις ἤρχισε πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀνδρῶν, διὰ τὸ νὰ ἴδουν καὶ αὐτοὶ πρὸ τοῦ θανάτου τῶν τοὺς καπνοὺς τῆς καιομένης πόλεως τῶν.

Ἡ ἀλλοφροσύνη γυναικῶν, παιδίων καὶ γερόντων.

Τοὺς κλεισμένους εἰς τὰς ἄλλας αἰθούσας τοῦ σχολείου, γυναικας, παιδιὰ καὶ γέροντας, συνεκλόνηξεν ἡ ἀγροία τῆς τύχης τῶν ἀποχωρισθέντων ἀνδρῶν τῶν, ὡς καὶ ἡ ἀβεβαιότης τῆς ἰδικῆς τῶν διασώσεως. Εἶχον ἄλλωστε ἀκουσθῆ οἱ πυροβολισμοὶ τῶν μυδραλιῶν. Ξαφνικὰ καπνοὶ προερχόμενοι ἀπὸ τὰ ὑπόγεια τοῦ σχολείου καὶ φλόγες περιεκύκλωσαν τὰς αἰθούσας, εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκοντο αἱ γυναῖκες. Φωναί, ἀλλαγμοί, καὶ οἰμωγαὶ ἐπιθανατίου ἀγωνίας ἐνέτειναν τὰς προσπαθείας τῶν νὰ διαρρήξουν τὰ θύρας καὶ τὰ παράθυρα τῶν αἰθουσῶν, διὰ τὸ ἐξέλθουν εἰς τὸν ἀκάλυπτον χῶρον. Ὅταν τοῦτο μετὰ ἀπὸ πολλὰς δυσκολίας ἐπετεύχθη, ὡς ἀνθρώπινα ράκη ἐμαστίζοντο ἀπὸ τὴν μεγάλην ἀπόγνωσιν καὶ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς ὑπόξεως τῶν.

Ἡ ταφή τῶν νεκρῶν τὸ ἀποκορύφωμα τῆς οὐδύνης τῶν διασωθέντων.

Τὸ ἀποκορύφωμα τῆς τραγωδίας ταύτης ἦτο ὁ πόνος καὶ ἡ ἀβεβαιότης τῆς ζωῆς τῶν φύσει ἀδυνάτων ἀτυχῶν ἐκείνων ὑπόξεων. Ὅλα αὐτὰ συνεπλήρωναν οἱ καπνοὶ καὶ ἡ πνιγερὰ ὄσμη τῶν καιομένων σπιτιῶν. Περὶ τὴν 4ην μ.μ. μία φωνὴ καλοῦσε ὄλας τὰς γυναῖκας νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸν τόπον ἐκτελέσεως τῶν ἀνδρῶν, νὰ ἀναζητήσουν τοὺς νεκροὺς τῶν καὶ νὰ φροντίσουν γιὰ τὴν ταφήν τῶν. Ἡ εἰκὼν τῆς ἀλλοφροσύνης γυναικῶν κρατουμένων ὑπὸ τῶν ἀηλίκων τέκνων τῶν, ποὺ ἔσπευδον νὰ ἀναγνωρίσουν τοὺς νεκροὺς τῶν ἦτο ἀπερίγραπτος. Ὁμαδικὸ μοιρολόγι ξέσπασε τὴν ὥραν τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν, καὶ ἐσυνεχίσθη μέχρι τῶν πρωϊνῶν ὥρῶν. Τότε ἤρχισε καὶ ἡ

προσπάθεια τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν. Ὅσαι γυναῖκες εἶχον μόνον ἓνα νεκρὸν τὸν μετέφεραν εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ὅπου ὅλοι ἐτάφησαν χωρὶς παπᾶ, χωρὶς λιβάνι καὶ κεριά, εἰς ὁμαδικοὺς τάφους. Οἱ περισσότεροι ὁμῶς τῶν νεκρῶν ἐτάφησαν ἐπὶ τόπου εἰς ἀβαθεῖς λάκκους, τοὺς ὁποίους ἤνοιξαν μὲ τὰ χέρια.

Πολλὰ πτώματα, ἰδιαίτερος τῶν ξένων ὑπαλλήλων καὶ ἐπισκεπτῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἐγκλήματος, ἔμειναν ἄταφα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Μετὰ 40 περίπου ἡμέρας μετεφέρθησαν ὅλοι οἱ νεκροὶ εἰς τὸ νεκροταφεῖον μὲ τὴν βοήθειαν ποιμένων ἐκ τῶν γύρω χωρίων. Ὁ ἀγρὸς τοῦ Καπῆ, ὁ τόπος δηλαδὴ τῆς ἐκτελέσεως, ἔγινε, μετὰ πάροδον ἀρκετοῦ χρόνου τὸ μνημεῖον τῶν νέων ἐθνομαρτύρων. Ἐπ' αὐτοῦ ὑφούται μέγας σταυρός, τὸ σύμβολον τῆς θυσίας τοῦ πρωτομάρτυρος Χριστοῦ. Εἰς τὸν ἐσωτερικὸν χώρον τοῦ μνημείου τούτου ὑπάρχον 1300 κανδήλαι, ἰσάριθμοι δηλαδὴ τῶν ἐκτελεσθέντων εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν τῶν Καλαβρύτων.

Ἡ ὀλοκλήρωσις τοῦ ὀλοκαυτώματος εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἁγίας Λαύρας.

Σύμφωνα μὲ τὸ προδιαγεγραμμένον σχέδιον οἱ Οὐνοὶ τοῦ Χίτλερ μετέβησαν λίαν πρωτῆ, τὴν ἐπομένην ἡμέραν τοῦ ὀλοκαυτώματος, εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἁγίας Λαύρας καὶ ἐξετέλεσαν 9 Μοναχοὺς καὶ τὸν φύλακα τῆς Μονῆς, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πληροφορίας, ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὠρκίσει τοὺς ὀπλοχηγῶδες τῆς Ἀνεξαρτησίας τοῦ 1821. Ἐν συνεχείᾳ ἐληλάτησαν τὴν Μονὴν καὶ ἀπεκόμισαν πολλὰ φορτία λαφύρων.

Τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ ὀλοκαυτώματος 15.12.43, οἱ Γερμανοὶ ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὰ Καλάβρυτα, κατόπιν πυκνοῦ βομβαρδισμοῦ τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως καὶ τὴν τοιχοκόλλησιν ἀφισῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐχαρκτήριζον τὴν πόλιν τῶν Καλαβρύτων ὡς φωλεὰν τῶν Κομμουνιστῶν καὶ κοιτίδα τοῦ ἐγκλήματος.

Ἡ σκηνὴ περισυλλογῆς τῶν ἐπιζησάντων.

Οἱ ἐπιζήσαντες, γυναῖκες, ἀνήλικα παιδιὰ καὶ γέροντες, ἦσαν πραγματικὰ ῥάκη. Νηστικοί, ἀνυπόδητοι, γυμνοί, ἄπλυτοι, πεινασμένοι, ἀποσκελετωμένοι καὶ ὀρφανοί, ἦσαν μαζεμένοι εἰς τὰ ἐρείπια τῶν σπιτιῶν των καὶ ἐβυθίζοντο εἰς τὴν πλέον τραγικὴν περισυλλογὴν. Ὅσαι γυναῖκες δὲν εἶχον κανένα πλέον εἰς τὴν ζωὴν διενυκτέρευον εἰς τὸ Νεκροταφεῖον, σωριασμένοι ἐπάνω εἰς τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν των. Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ κατανοήσουν οἱ πάντες ὅτι ὑπέρτατον χρέος κάθε ἐνὸς πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ ὅλων μαζὺ πρὸς τοὺς προσφιλεῖς των νεκρούς, πρὸς τὴν ἀγαπημένην καὶ ἱστορικὴν πόλιν των, ἦτο ἡ ἐπιβίωσις των. Ὅλοι ἤθελον καὶ ὠρκίζοντο νὰ τὴν ξαναῖδουν ἀναγεννωμένην ἐκ τῆς τέφρας τῆς. Ἡ συνείδησις αὐτοῦ τοῦ χρέους

ἐξαύλωνε τὴν ἐξουθενωμένην ὑπόστασιν των καὶ καθίστα τὴν ἐπιθυμίαν των ὄραμα τῆς ψυχῆς των καὶ τὸν σκοπὸν τῆς περαιτέρω ζωῆς των.

Ἔτσι ἐπεκράτησεν εἰς ὅλους ἢ σκληρὰ λογική, τὴν ὁποίαν συνεχῶς ἐνίσχυε τὸ θέαμα τῆς νεκρᾶς πόλεως των, τῆς μέχρι προχθῆς χαρούμενης καὶ τόσον δοξασμένης. Τὸ ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως τῆς πόλεως ἤρχισαν ὅσοι ἤμποροῦσαν, μὲ πρώτην προσπάθειαν τὴν διατροφήν τῶν παιδίων καὶ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀσθενῶν. Τὸ ἔργον δὲν ἦτο καθόλου εὐκόλον μέσα εἰς τὴν καρδιά τοῦ χειμῶνος, χωρὶς τὰ στοιχειώδη μέσα διατροφῆς.

Αἱ πρῶται βοήθειαι ἤρχισαν νὰ φθάνουν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν γύρω χωριῶν, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἐπιζήσει, πάντοτε δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός, διὰ τὸν φόβον τῶν Γερμανῶν. Τὴν 16.12.43 ἔφθασεν εἰς Καλάβρυτα τὸ πρῶτον κλιμάκιον τοῦ Ε.Ε.Σ., κατόπιν τῆς φροντίδος τοῦ Δημάρχου Καλαβρύτων, ὁ ὁποῖος ἐσώθη, διότι τὴν ἡμέραν τοῦ ὀλοκαυτώματος εὐρίσκετο εἰς Ἀθήνας. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐπληροφορήθη εἰς τὸ Διακοφτὸ τὴν ἔκτασιν τοῦ ἐγκλήματος, διὸ καὶ ἀμέσως μετέβη εἰς τὰς Πάτρας ὅπου μετὰ πολλῆς δυσκολίας κατώρθωσε νὰ δοθῇ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς ἡ ἄδεια μεταφορᾶς βοηθείας πρὸς τὴν πόλιν τῶν Καλαβρύτων.

Μετὰ πάροδον ἀρκετῶν ἑβδομάδων ἔφθασεν εἰς Καλάβρυτα ἀντιπρόσωπος τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ὁ ὁποῖος καὶ ἐφρόντισε διὰ τὴν τακτικὴν ἀποστολὴν τῆς μεγάλης βοηθείας. Οἱ Γερμανοὶ παρεῖχον συνεχῶς πολλὰς δυσκολίας εἰς τὴν διανομὴν τῆς βοηθείας ταύτης. Πλὴν ὅμως αὕτη ἐπετεύχθη μὲ τὰς ἐγγυήσεις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας.

Τὴν 14ην Ἰανουαρίου 1944 οἱ ἀντάρται διέκοψαν τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν Καλαβρύτων μὲ τὸν ἐγγύτερον σταθμὸν τῆς βοηθείας τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Οὕτω καθίστατο πλέον δυνατὴ ἢ μεταφορὰ τῆς βοηθείας ταύτης μόνον διὰ τῆς γραμμῆς τοῦ ὀδοντωτοῦ σιδηροδρόμου, τοῦ ὁποίου εἶχε διασωθῆ μόνον μία μηχανή, διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ὁποίας ἐχρειάζετο εἰδικὴ ἄδεια τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν ἀνταρτῶν. Ὁ ἀκούραστος Ἀρχιμανδρῆτης Κωνσταντῖος Χρόνης κατώρθωσε καὶ πάλιν νὰ δοθῇ αὕτη.

Τὸν Ἀπρίλιον, καὶ συγκεκριμένως τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν 1944 ξαναγύρισαν οἱ Γερμανοὶ εἰς τὴν πόλιν τῶν Καλαβρύτων. Οἱ κάτοικοι πῆραν πάλιν τὰ βοννά. Οἱ περισσότεροὶ ἐξ αὐτῶν κατέφυγον εἰς τὰς παρυφὰς τοῦ Χελμοῦ. Οἱ Γερμανοὶ κατέκωσαν τὸ αὐτοκίνητο πρὸς μετέφερε τὴν βοήθειαν τοῦ Δ.Ε. Σταυροῦ, κατέσχον πολλὰ τρόφιμα καὶ γέμισαν ἀπὸ πτώματα τὸν κάμπο τοῦ Χελμοῦ. Οὕτω διεκόπη ἡ παροχὴ κάθε βοηθείας, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι αὕτη περιήρχετο εἰς τοὺς ἀντάρτας. Ὁ Ἀρχιμανδρῆτης Κωνσταντῖος καὶ πάλιν ἔδωκε τὸ παρόν· ἐφρόντισε καὶ συνεκентρώθησαν εἰς τὸ Διακοφτὸ μεγάλα ποσότητες τροφίμων καὶ ἄλλων πραγμάτων πρῶ-

της ανάγκης. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀντάρται παρημποδίζον τὴν κάθοδον τῶν Καλαβρυτινῶν ἕως ἐκεῖ διὰ τὴν παραλαβὴν τῆς βοήθειας, ὁ πατὴρ Κωνστάντιος δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπισκεφθῆ περὶ τὸν ταξίαρχον τῶν ἀνταρτῶν εἰς τὴν τοποθεσίαν Λυκουριά καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ μεταβῆ εἰς Τρόπαια Γορτυνίας, ὅπου συνήρτησε τὸν μέραρχον τῶν ἀνταρτῶν Ἄσπην Βελουχιώτην. Ἀπ' αὐτὸν ἔλαβε τελικῶς τὴν ἄδειαν προωθήσεως τῆς ἐν λόγῳ βοήθειας πρὸς τοὺς πεινασμένους τῶν Καλαβρύτων.

Κατόπιν φροντίδων τοῦ νέου Μητροπολίτου Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας Ἄγαθονίκου, τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Θεοκλήτου καταλαβόντος τὴν θέσιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, κατεβλήθη προσπάθεια ἐπιστρατεύσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς, διὰ τῆς βοήθειας τῶν ὁποίων ἀνηγέρθη τὸ Ὀρφανοτροφεῖον τῶν Καλαβρύτων.

Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1945 ἐπεσκέφθη τὰ Καλάβρυτα ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Σπύρος Μελλάς, ἐπὶ κεφαλῆς ἀντιπροσωπείας τῆς ΟΥΝΡΡΑ, ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ Προέδρου τοῦ Δ.Ε.Σ. καὶ πολλῶν ξένων δημοσιογράφων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἀνταποκριτῆς τοῦ Ρώυτερ. Ὁ τελευταῖος οὗτος, ὅταν ἀντίκρισε τὰ ἐρεῖπια τῆς πόλεως εἶπε: «Τὰ Καλάβρυτα δὲν πρέπει νὰ ξεχασθοῦν. Τὰ ἐρεῖπιά των πρέπει νὰ γίνουν τὸ προσκύνημα τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων, καὶ τὸ μνημεῖον τῶν νεκρῶν νὰ προβάλλῃ τὴν φρίκην τοῦ πολέμου καὶ τῆς βαρβαρότητος τῶν ἀνθρώπων». Οὕτω διὰ τῆς βοήθειας τῶν φιλανθρωπῶν καὶ τῆς ἀγάπης τῶν ἐπιζησάντων Καλαβρυτινῶν, ἡ πόλις των ἀνεγεννήθη ἐκ τῆς τέφρας τῆς. Ὡς δὲ ἐπιτυχῶς ἐγράφη, «ἡ φωτιὰ πὸν τὴν κατέστρεψε ἐγινε ὁ πολεοδόμος τῆς σημερινῆς νέας καὶ ὁμορφῆς ἱστορικῆς πόλεως τῶν Καλαβρύτων.

Τὸ Μήνυμα τῆς Τραγωδίας τῶν Καλαβρύτων.

Ὁ τραγικὸς οὗτος ἀπολογισμὸς τῆς μεγάλης θυσίας τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, θυσίας τῆς ζωῆς 1300 περίπου ἀθῶν ἀνθρώπων, τῆς πυρπολήσεως 10 καὶ πλέον χωριῶν, καὶ ἱστορικῶν Μοναστηριῶν, εἶναι διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος γεγονός μεγάλης ἱστορικῆς σημασίας, γεγονός τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἀκόμη δεόντως ἀξιοποιηθῆ, καὶ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ διαμελῆ ἀνεξίτηλον εἰς τὴν μνήμην καὶ τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων ὅλων τῶν γενεῶν. Ἔτσι θὰ ἀφηνεῖται τὸ ὑπέρτατον χρέος συμβολῆς κάθε ἐχέφρονος ἀνθρώπου ὑπὲρ τῆς παγκοσμίου εἰρήνης καὶ τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς τοῦτο πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξυψώσεως τῶν βαρβάρων ἀνθρώπων καὶ λαῶν. Ὡς λέγει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος «Διὰ τὴν εἰρήνην τὴν εἰς τὸν ἀδελφόν σου καὶ ἡ ἄνω θυσία γέγονεν» (Migne E.Π. 50, 385).

Ἡ τραγωδία τῶν Καλαβρύτων εἶναι ἕνας νέος κρῖκος εἰς τὴν μακρὰν ἄλυσίδα τῶν μεγάλων ἐθνικῶν μας συμφορῶν, ἔχει δὲ καὶ πρέπει πολλὰ νὰ διδάξῃ ἡμετέρους

καὶ ξένους, Ἕλληνας καὶ Βαρβάρους, ὡς ἀκριβῶς διδάσκουν τοὺς λαοὺς, ὅλαι αἱ μέχρι σήμερον μεγάλαι ἐθνικαὶ τραγωδίαι. Αὐτὴν τὴν ἀξιοποίησιν ἐπιβάλλει τὸ χρέος τῶν ἐπιζώντων πρὸς τοὺς νεκροὺς αὐτῶν τῶν τραγωδιῶν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ αἱ ὑποχρεώσεις ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἀπέναντι τοῦ ὀλοκαυτώματος τῶν Καλαβρῶτων συνιστοῦν τὸ μήνυμα τῆς μεγάλης ἐκείνης θυσίας.

Ἐν πρώτοις ἀναφέρομαι εἰς τὰς θρησκευτικὰς ὑποχρεώσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους πρὸς ὄλους ἐκείνους τοὺς νέους ἐθνομάρτυρας τῶν Καλαβρῶτων, οἱ ὅποιοι ἔχυσαν καὶ αὐτοὶ τὸ τίμιον αἷμα των ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἡμῶν. Θέλω δὲ κατὰ τὸν κατηγορηματικώτερον τρόπον νὰ ὑπογραμμίσω ὅτι ἡ ἱστορία τῆς θυσίας ὄλων τῶν Μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὸν πρωτομάρτυρα Θεάνθρωπον, Ἰησοῦν Χριστόν, ἀξιοποιεῖται ὑπερεπαρκῶς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας χάριν τῆς πνευματικῆς προαγωγῆς τῶν ἐπιζώντων. Καὶ τοῦτο διότι, ὡς ἀναγράφεται εἰς τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως (4,10), ἡ φωνὴ τοῦ αἵματος ὄλων ἐκείνων τῶν νέων ἐθνομαρτύρων «βοᾷ πρὸς ἡμᾶς» (πρβλ. Ὁριγένους, εἰς Μαρτύριον προτρεπτικός, *Migne E.Π. II, 636 A*). Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι ἡ βοή τοῦ αἵματος τῶν Μαρτύρων τῆς πίστεως ἐμεγάλυνε τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, τῆς ὁποίας τὰ τρόπαια συνιστοῦν τὸν πνευματικώτερον διάκοσμον καὶ τὸ θεῖκόν μεγαλεῖόν της. Εἶναι δὲ τὰ τρόπαια αὐτὰ αἱ κοθημεριναὶ ἐορταί, οἱ ναοί, αἱ ἱερὰ ἀκολουθίαι καὶ πανηγύρεις, τὰ συναξάρια, τὰ τροπάρια καὶ τόσοι ὕμνοι πρὸς τιμὴν ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν Μαρτύρων. Κατανοεῖται οὕτως ὅτι εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐθνομαρτύρων τούτων τῶν Καλαβρῶτων ἐπιβάλλεται νὰ ἀνεγερθῇ ἐπιβλητικὸς ἱερὸς ναός. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ χριστιανικὴ ἀντίληψις ὑπηγόρευσε τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν πρωτοχριστιανικῶν ναῶν, ὡς γράφει ὁ πρῶτος ἱστορικὸς τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας Εὐσέβιος, εἰς τὸ ἔργον του «Βίος τοῦ βασιλέως Μ. Κωνσταντίνου» 4, 47. (*Migne E.Π. 20, 1197 C*): «Τῷ Θεῷ ἀμφὶ τὸ μῆνιμα τὸ σωτήριον εἰρήνης ἀνάθημα, τὸ μαρτύριον βασιλεῖς ἀφιερῶντες». Διότι, ὡς ἐδίδασκε πάλιν ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, «Ζῆ καὶ ἐνεργεῖ ταῖς τῶν Μαρτύρων ψυχαῖς ὁ Χριστός» (Πανηγυρικὸς εἰς Μάρτυρα Δροσίδα). Κατὰ δὲ τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, δὲν πρέπει νὰ γίνεται, προκειμένου περὶ Χριστιανῶν, διάκρισις μεταξὺ ἐθνομαρτύρων καὶ ἱερομαρτύρων τῆς χριστιανικῆς πίστεως, διότι ὡς ὁ ἴδιος λέγει «Τοὺς τε τοῦ Κυρίου μάρτυρας ἐκ παντὸς τάγματος ἐκλελεγμένους, ὡς στρατιώτας Χριστοῦ, καὶ τὸ αὐτοῦ πεπωκότας ποτήριον, τὸ τε τοῦ ζωοποιοῦ αὐτοῦ θανάτου βαπτισθέντας βάπτισμα ὡς κοινωνοὺς τῶν παθημάτων αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης». (Ἐκθεσις Ὁρθοδόξου Πίστεως 4, 15. *Migne, E.Π. 94, 1168B*). Ἄλλωστε μεταξὺ τῶν ἐπὶ κεφαλῆς ἐθνομαρτύρων τούτων ἐτυφεκίσθησαν καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν Καλαβρῶτων, οἱ λειτουργοὶ τοῦ Ἑψίστου, προσευχόμενοι ὑπὲρ τῶν ἐαυτῶν καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων. Ὁ κοινὸς δηλαδὴ θάνατος τῶν ἱερέων ἐκείνων μετὰ τοῦ ποιμνίου των συμπαρέσυρεν ἀσφαλῶς εἰς κοινὴν

προσευχὴν καὶ τοὺς ἐθνομάρτυρας τούτους, κατὰ τὸν τύπον τῆς προσευχῆς τοῦ ἐκ δεξιῶν μετὰ τοῦ Χριστοῦ συσταυρωθέντος ληστοῦ (Λκ. 23, 42), καὶ τοῦ λιθοβοληθέντος Πρωτομάρτυρος Διακόνου Στεφάνου (Πραξ. 7, 59).

Καμιὰ δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία, ὅτι ὅλοι οἱ τυφεκισθέντες ἐξεψύχησαν ἐξαύλωμένοι ἀπὸ ὅσα ἔζησαν κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας τοῦ μαρτυρίου των. Δὲν παραλείπομεν νὰ τονίσωμεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀναγνωρίζει τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς τῶν Μαρτύρων ὡς ἰσοδύναμον πρὸς τὸ Χριστιανικὸν βάπτισμα, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον. Σχετικῶς ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος· «Τί ἐστὶν ἀγιάζω ἐμάντον;» ἀπαντᾷ «προσφέρω Σοι θυσίαν» (Ὁμιλία 82, 1 εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον. *Migne E.Π.* 59, 467 B). Ὡς λέγει δὲ καὶ ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἐκκλησίας Εὐάγριος (Ἐκκλ. Ἰστ. 6, 42, 5) διὰ τῆς θυσίας των οἱ Μάρτυρες «... νῦν τοῦ Χριστοῦ πάρεδροι καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ κοινωνοὶ» κατέστησαν.

Προϋποτίθεται ὅτι διὰ τὴν ἀνωτέρω πρότασιν θὰ ἀκολουθηθῆ ἡ τάξις τῆς Ἐκκλησίας προκειμένου περὶ ἀνεγέρσεως ἱερῶν ναῶν καὶ ἀγιοποιήσεως νεομαρτύρων.

Ἡ πεντηκοστὴ ἐπέτειος τῆς μεγάλης ἐκείνης τραγωδίας τοῦ ὀλοκαυτώματος τῶν Καλαβρῶτων ὑπαγορεύει εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ ἄλλας ὑποχρεώσεις. Πρῶτον, τὴν προκλήρξιν πανελληνίου διαγωνισμοῦ διὰ τὴν συγγραφὴν μὲ πᾶσαν δυνατὴν ἀκρίβειαν τῆς ἱστορίας τῶν πραγματικῶν γεγονότων τοῦ ὀλοκαυτώματος. Καὶ τοῦτο διότι, ὡς προελέχθη, πολλοὶ ἐπιχειροῦν νὰ παραχαράξουν τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ αὐτῆς τῆς τραγωδίας, πρὸς συγκάλυψιν ἰδίων ἐθνῶν. Δεύτερον, τὴν προκλήρξιν πανελληνίου ὡσαύτως διαγωνισμοῦ διὰ τὴν ἔκδοσιν ἐπιβλητικοῦ τόμου, μετὰ ἀναλόγον Λευκόματος, πρὸς τιμὴν τῶν ἡρωϊδῶν ἐκείνων γυναικῶν τῆς τραγωδίας τῶν Καλαβρῶτων, αἱ ὁποῖαι ἔπιον μέχρι τρογὸς τὸ ποτήριον τοῦ ὀλοκαυτώματος καὶ ἔμειναν ὄρθιαι μέσα εἰς τὴν θύελλαν τῶν πλέον φρικτῶν κτυπημάτων τῆς ζωῆς. Ὁ τόμος αὐτὸς πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ τὸ συμπλήρωμα τοῦ διπτύχου ἐκείνου, ποὺ ἔχει ἤδη φιλοτεχνηθῆ μὲ τόσην ἐπιτυχίαν ἀπὸ τὴν καλλιτέχνηδα Ἄνναν Βαφία, εἰς τὸ λίαν ἐκφραστικὸν ἄγαλμά της τοῦ πόνου τῆς ἡρωϊδος ἐκείνης τῶν Καλαβρῶτων, καὶ ἀπὸ τοὺς Γιάννη Ἀνδρικόπουλο, ποιητὴν, καὶ Φίλιππον Οἰκονόμου, μουσικόν, εἰς τὸ ἐξαιρετικὸν Ὅρατόριόν των «Αἷμα καὶ Μῦρο Νεομαρτύρων Καλαβρυτινῶν». Τρίτον, τὴν ἐφεξῆς καταχώρισιν εἰς τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια τῶν «Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων» ἐνδειγμένων, σχετικῶν μὲ τὴν τραγωδίαν τῶν Καλαβρῶτων, κειμένων τῆς ἐθνικῆς μας Λογοτεχνίας. Ἔχουν ἤδη δημοσιευθῆ μερικαὶ συλλογαὶ σχετικῶν ποιημάτων, ὡς αἱ γνωσταὶ εἰς ἐμέ: Δημητρίου Καλδῖρη, «Ὁ θρῆνος τῶν Καλαβρῶτων». Εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην περιλαμβάνεται καὶ τὸ ποίημα τῆς ἐριτίμου Κυρίας Ἰωάννας Τσάτσου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐκτέλεση», καὶ ἡμερομηνίαν 2.11.1992. Γιάννη Ἀνδρικοπούλου, τὸ προαναφερθὲν κείμενο τοῦ Ὅρατορίου «Αἷμα καὶ μῦρο. Νεομαρτύρων Καλαβρυ-

τινῶν ἀνέκδοτη ποιητικὴ συμφωνία, *Αἴγιο 1993*). Εἰς τὰ σχεδὸν πενήντα ποιήματα τῆς συλλογῆς αὐτῆς ὁ τραγικός συντάκτης τῆς ἐκφράζει τὸν ἀστέγαστον πόνον τῆς φυγῆς του ἐκ τῶν ἀνεξιτήλων συγκλονιστικῶν παιδικῶν ἀναμνήσεών του. Ἄξια σημειώσεως εἶναι καὶ ἡ «Ἐμμετρῆ ἀφήγηση τῆς τραγωδίας τῶν Καλαβρῶτων, τῆς 13ης Δεκεμβρίου 1943» τῆς λογοτέχνης Κυρίας Ἄννας Β. Σταθαῦ, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τῆς πρώτης πενηκονταετίας τοῦ ὀλοκαυτώματος τῶν Καλαβρῶτων. Πρὸς τοῦτοις φρονῶ, ὅτι τὸ Ἐπιτομιακὸν Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θηροσκευμάτων, ὡς καὶ τὸ Ἐπιτομιακὸν Πολιτισμοῦ, ὀφείλουσαν διὰ σχετικῶν ἐγκυκλίων των, κατ' ἔτος ἐπαναλαμβάνομένων, νὰ συμβάλλουσαν εἰς τὴν πρὸς τὰ Καλάβρυτα πύκνωσιν τῶν σχολικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν ἐκδρομῶν.

Κυρίαί καὶ Κύριοι,

Ὡς Ἕλληνες καὶ Χριστιανοί, καὶ χάριτι τῆς εἰρηνεύσεως τοῦ τεταραγμένου καὶ σήμερον κόσμου, ἔχομεν τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν νὰ διακηρύξωμεν, καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς συμπληρώσεως τῆς πρώτης πενηκονταετίας ἀπὸ τοῦ στυγεροῦ ἐκείνου ἐγκλήματος, πρὸς ὅλα τὰ κράτη, τοὺς διεθνεῖς Ὄργανισμούς, καὶ τὰ ἀνώτατα πνευματικὰ ἰδρύματα πασῶν τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου, τὸν ἀποτροπιασμὸν τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοὺς πολέμους καὶ τὴν βαρβαρότητα ἀτόμων καὶ λαῶν. Ἀνατέλλοντος τοῦ 21ου αἰῶνος τοῦ Ἐυρωπαϊκοῦ Πολιτισμοῦ εἶναι μεγίστη ἐντροπὴ νὰ ζῶμεν ἀδρανεῖς ὅλας αὐτὰς τὰς βαρβαρότητας καὶ τὰ ἐγκλήματα τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ Ἑλλάς, ἡ πάντοτε, ὡς καὶ σήμερον ἀδικουμένη ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ συμμάχων, ὀφείλει νὰ διακηρύξῃ μὲ σθένος πρὸς πάντας αὐτό, τὸ ὁποῖον ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων διδάσκει ὁ θεῖος Πλάτων, ὅτι δηλαδὴ «καὶ θεοῖς ἄρα ἐχθρὸς ἔσται ὁ ἄδικος» (Πολιτ. Γ' 352 Β).

Ὅλοι οἱ λαοὶ πρέπει νὰ ἐνθυμηθοῦν ὅτι τὴν 13 Δεκεμβρίου τοῦ 1943 οἱ Γερμανοὶ ἄφησαν καὶ εἰς τὰ Καλάβρυτα, ὅπως καὶ εἰς τόσας ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Ἐυρώπης, τὴν ἀνεξιτήλον εἰς τοὺς αἰῶνας σφραγίδα τῆς βαρβαρότητος τοῦ χιτλερικοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Ἡ διακήρυξις αὕτη θὰ εὔρη ἀσφαλῶς μεγαλυτέραν ἀπήχησιν, ἐὰν προέρχεται ἀνὰ πᾶν ἔτος ἀπὸ μίαν «Ὁμοσπονδίαν» διεθνῶς ἀναγνωρίσεως, ὅλων τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Ἐυρώπης, αἱ ὁποῖαι ὑπέστησαν τὴν αὐτὴν μὲ τὰ Καλάβρυτα τραγωδίαν κατὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον καὶ μετὰ ταῦτα. Εἰς τὸν Δῆμον τῶν Καλαβρῶτων παρέχεται τὴν πρῶτην συμπληρώσει τῆς πρώτης πενηκονταετίας ἀπὸ τοῦ ὀλοκαυτώματος ἐκείνου τῆς ἱστορικῆς ταύτης πόλεως, ἡ εὐκαιρία ἀναπτύξεως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῆς πρωτοβουλίας «ἀδελφοποιήσεως» τῶν ἐν λόγῳ πόλεων.

Κατακλείων τὴν ὁμιλίαν μου, παρακαλῶ νὰ στρέψωμεν εὐλαβῶς τὴν σκέψιν μας πρὸς τοὺς νέους Ἐθνομάρτυρας τοῦ ὀλοκαυτώματος ἐκείνου τῶν Καλαβρῶτων, διὰ νὰ τοὺς διαβεβαιώσωμεν, ὅτι ἡ Ἑλλάς θὰ τιμᾷ πάντοτε τὴν ἱερὰν μνήμην των,

καὶ ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες θὰ τοὺς ἀγαπῶμεν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἀνωνύμου ἐκείνου παλαιοχριστιανοῦ συντάκτου τοῦ «Μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Πολυκάρπου» (17, 3) «ὡς μιμητὰς τῆς μεγάλης θυσίας τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Οὕτω πιστεύομεν, ὅτι, ὡς διδάσκει ὁ ἀθάνατος Ξενοφῶν εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του (II', 1, 33), καὶ οἱ ἐθνομάρτυρες οὗτοι τῶν Καλαβρύτων, μετὰ τὸ τραγικὸν ἐκεῖνο τέλος των «οὐ μετὰ λήθης ἄτιμοι κεῖνται, ἀλλὰ μετὰ μνήμης τὸν ἀεὶ χρόνον ὑμνούμενοι θάλλουσι».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀμβροσίου, Μητροπολίτου Καλαβρύτων καὶ Αἰγναλίας, *Τὸ Δράμα τῶν Καλαβρύτων. Εἰς τόμον «Συμπόσιον Πνευματικῶν ἐπὶ χρυσῷ Ἰωβηλαίῳ Ἱεροσύνῃς Μητροπολίτου Πατρῶν Νικοδήμου, Ἀθήναι 1989, 93-102.*
- Βοβολίνη, Κ., *Ἡ Ἐκκλησία στὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, Ἀθήναι 1952, 356.*
- «Γνώμη», ἐφημερὶς Πατρῶν. Ἀύγουστος 1993. Καλάβρυτα πενήντα χρόνια ἀπὸ τὴν πυρόληση καὶ τὴ σφαγή. Ἀφιέρωμα (Ἐγγράφα καὶ παλαιότερα δημοσιεύματα).
- Διονυσίου, Μητροπολίτου Λήμων, *Πιστὸς ἄχρι θανάτου, Ἀθήναι 1959, 107-111.*
- Ἡλιοπόλου, Κ., *Ὁ Ἀγὼν τῆς Ἀνεξαρτησίας καὶ ἡ συμβολὴ εἰς αὐτὸν τῶν Καλαβρύτων. Ἐπετηρὶς τῶν Καλαβρύτων, τόμ. Η', 1976, 5-36.*
- Καλαντζή, Κ., *Οἱ σφαγὲς τῶν Καλαβρύτων, Ἀθήναι 1962.*
- Καλδὶρη, Δ. - Π. Νικολαΐδου, *Ἡ πιὸ μαύρη μέρα τῆς Κατοχῆς 13 Δεκεμβρίου 1943. Οἱ Γερμανοὶ ἀφανίζουν τὰ Καλάβρυτα (ἄ.τ. καὶ ἔ.).*
- Καλδὶρη, Δ., *Τὸ Δράμα τῶν Καλαβρύτων. 4η ἔκδοσις, Ἀθήναι (ἄ.ἔ.).*
- Τοῦ αὐτοῦ, *Ὁ θρῆνος τῶν Καλαβρύτων, Ἀθήναι 1986.*
- Μαρκεζίνη, Σ.π., *Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος. Τόμος 4ος 1922-1964. Ἀθήναι 1964, 326-337.*
- Μπίρμα, Γεωργίου, Πρωτοπρεσβυτέρου, *Καλάβρυτα γῆ Μαρτύρων καὶ Ἡρώων, Καλάβρυτα 1993.*
- Πιτσιλά, Νικολάου, Ι., *Καλάβρυτα (Κατοχή). Εἰς Γ' τόμον, σελ. 219 Α', τοῦ Συμπληρωμάτος τῆς Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ «Πυρσοῦ».*
- Πόλκα, Πάνου, *Καλάβρυτα 1943, τὸ χρονικὸ τῆς μεγάλης σφαγῆς. Λόγος στὸ μνημόσυνο τῆς 13ης Δεκεμβρίου 1987.*
- Σαράντου, Ἀντωνάκου, *Ἡ τραγωδία τῶν Καλαβρύτων. Εἰς τόμ. 10, σελ. 96-103 τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τῆς (Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν).*
- Τσάτσου, Ἰωάννας, *Φύλλα Κατοχῆς. 6η ἔκδοσις, Ἀθήνα 1991, 133-134.*
- Φεφέ, Θεοκλήτου, *Ἀρχιμανδρίτου, Μιὰ τραγικὴ γῆρα Μάνα θυμᾶται. 4η ἔκδοσις («Σήμαντρο»), Χολαργός Ἀθῆνα (ἄ.ἔ.).*
- Τοῦ αὐτοῦ, *Καλάβρυτα, Ἦμιον δεκατετράχρονο παιδί. Θυμῆσις. Ἐκδόσεις («Σήμαντρο»), Χολαργός Ἀθηνῶν (ἄ.ἔ.).*